

KÖNYVISMERTETŐ

Hámori Balázs
– Szabó Katalin
(szerk.):

Innovációs verseny. Esélyek és korlátok

Budapest: Aula, 2012

2005 nyarán érdekes kiállítás volt látható a Szépművészeti múzeumban: I. Miksa császár diadala címmel. Albrecht Dürer és kortársai diadalkaput ábrázoló fametszet-sorozata nem csupán „esztétikailag versenyképes” módon dicsőítette a császár tetteit, de a 3,5 x 3 m-es, 36 lapból összeállított fametszet, és a hozzá tartozó több mint 50 m hosszú metszetsorozat (a császár diadalmenete), impozáns méreteivel is lenyűgözte a látogatókat.

A metszetek között sétálva, az az oda nem illő gondolatom támadt, hogy lám, mit tud elérni egy ilyen, központilag kezdeményezett és finanszírozott vállalkozás: a kor legkiválóbb művészei évek, évtizedek munkájával, együttes erővel valami nagyszabásút alkothatnak. Ha a társadalomtudományok területén is lenne erre precedens – gondolkodtam tovább –, hogy egy-egy témát, több kutató összefogásával mélységében feldolgozzanak, és az addigi határokat kijjebb tolva továbbfejlesszék a korábbi eredményeket...

A Hámori Balázs és Szabó Katalin szerkesztésében, az Aula Kiadó gondozásában nemrég megjelent kötet azt szemlélteti, hogy az európai uniós társfinanszírozású programokkal adódtak ilyen lehetőségek: egy nyertes TÁMOP-pályázat egyik

alprojektje keretében a könyv szerkesztői által vezetett kutatócsoport „A tudásalapú gazdaság Magyarországon” témakört dolgozta fel.

Az impozáns méretű, 484 oldalas kötet egyszerre több célt tűzött maga elé, így értelemszerűen többféle olvasóközönséget céloz meg. Egyrészt innováció-gazdaságtan tankönyv, és e tekintetben a maga nemében hiánypótló alkotás. Furcsa belegondolni (és egyben a hazai állapotokat jellemzi), hogy mind ez idáig Magyarországon nem adtak ki par excellence innováció-gazdaságtan tankönyvet (sőt, ahogy a szerzők könyvük bevezetőjében írják, a magyar nyelvű közgazdaságtan tankönyvekben is hiába keresnénk innovációval foglalkozó fejezeteket).

A könyv másik célja, hogy e kutatási program keretében elvégzett empirikus felmérések (a Magyarországon tevékenykedő cégek innovációs viselkedését feltérképező, nagymintás kérdőíves felmérések) eredményeit közzétegye.

Végül, a harmadik, a szakmai közönség érdeklődésére leginkább számot tartó célkitűzés, az innováció humán erőforrás-alapú és társadalmi előfeltételeinek, illetve a nem technológiai innováció egyes megnyilvánulási módjainak elemzésével történő elméletalkotás.

A könyv fő üzenete, hogy bár a társadalmi tényezők: az intézményrendszer működésének hatékonyságát befolyásoló társadalmi tőke, a kulturális háttér, a mentalitás (értékrendszer, magatartásminták) tekinthetők a legkevésbé kutatott témáknak az egy-egy ország/régió/cég innovációs teljesítményét meghatározó tényezők közül – e szoft ténye-

zőknek valójában meghatározó a jelentőségük. Mindez annak fényében különösen elgondolkodtató, hogy ami szűkebb pátriánkat illeti, „a formális intézményi berendezkedés mögött meghúzódó valós viszonyok, illetve magatartási minták Magyarországon egyelőre nem kedveznek az innovációknak” (433. oldal).

Recenzióink terjedelmi korlátai nem teszik lehetővé, hogy minden egyes fejezetről részletesen írjunk: a műfaj nyújtotta szabadsággal élve, a recenzens néhány – óhatatlanul szubjektív – kiemeléssel ajánlja e könyvet az olvasók figyelmébe.

Ami az első részt, a négy par excellence tankönyvi fejezetet illeti, egyetemi éveim néhány száraz jegyzetét felidézve¹, irigyelni tudom azokat a hallgatókat, akik e könyvből tanulják majd az innováció gazdaságtanát. Szabó Katalin, Derecskei Anita és Hámori Balázs fejezetei élvezetesek és átfogóak: a kérdés-felelet felépítésnek és a szemléletes vállalati példákknak köszönhetően könnyen követhető gondolatmenet végigvezet az innováció gazdaságtanának elméletén, és egyben betekintést ad azokba a fő trendekbe, amelyekkel az innovációvezérelt fejlődési pályára állt, vagy átállni szándékozó gazdaságoknak számolniuk kell.

Mielőtt e trendekre rátérnénk, jegyezzük meg közbevetőleg, szembetűnő, hogy a modernizációs stratégia hívószavai („a helyi innovációs potenciál növelése”, „áttérés innovációvezérelt növekedésre”, „a technológiai képességek javítása”, „humántőke-felhalmozás és szellemi hozzáadott érték növelése”, „tudásalapú versenyelőnyök előtérbe

helyezése” stb.) napjainkban mind a legfejlettebb, mind a kiemelkedő teljesítményük eredményeként a technológiai élvonal közelébe került, mind a közepes jövedelmű ország pozíciójában megrekedt, erodálódó versenyképességű, lelassult növekedésű országokban gyakorlatilag egybeesnek. A globalizáció és a felgyorsult műszaki fejlődés túlhaladottá tették az innovatív „Észak” és az utánzó „Dél” hagyományos kétfázisú fejlődési modelljeit. A közepes fejlettségű (köztes) országok hamarabb szembesülnek a termelési technológiai képesség elégtelenségével, az önálló innovációk szükségességével, mint azt a fejlettségi szintjük indokolná.

Szabó Katalin (4. fejezet) hat innovációs jelenségre, napjainkat meghatározó, korszakalkotó trendre hívja fel a figyelmet: arra, hogy 1) az innováció napjainkban hihetetlenül felgyorsult, az innovációs erőfeszítések olyannyira folyamatosak, hogy az eseti, történelmileg jól körülhatárolható sűrűsödési periódusok (Kondratyev-ciklusok meghatározott szakaszai) ma már gyakorlatilag összeérnek. 2) Az innováció hagyományos feldolgozóipari szemléletű tárgyalása immár végképp elavult: a szolgáltatási szektorban születő innovációknak mind nagyobb a súlyuk az összesen belül.

Szabó elemzi (3) a kis- és középvállalatok növekvő innovációs aktivitását, (4) az innovációs erőfeszítések hálózatosodását, és ezzel kapcsolatban (5) a nyílt innovációk szerepét. Végül arra is felhívja a figyelmet, hogy (6) az innovációk meghatározott része ma már a feltörekvő országokban keletkezik, és onnan terjed el, akár más fejlődő országokba, akár, a hagyományos szemlélettel szembeállítva, mintegy fordított irányba: a fejlett országokba. A diffúzió tehát nem egyirányú: új földrajzi sűrűsödési pontok ke-

letkeztek, ami értelemszerűen új diffúziós vektorok felrajzolását tettené szükségessé.

Napjaink alapvető trendjeinek meghatározása mindig is önkényes választáson alapuló gyakorlat, recensens az elemzetteken kívül még megemlíthetné, hogy a globalizációnak, pontosabban a multinacionális vállalatok vezetete értékláncok földrajzi terjeszkedésének köszönhetően, nem csupán az innováció, de az eredmények diffúziója is számottevően gyorsult. Az innovációval kapcsolatos új, korszakalkotó jelenségek között említést érdemelne még a kreatív iparágak előtérbe kerülése: ez annál is inkább a felsorolás közé illett volna, mert a könyv negyedik része két fejezetet is szentel a tudásgazdaságok főszereplőinek, a kreatív munkaerőnek, illetve a világméretű és napjainkra a növekedésnek a fejlett és feltörekvő országokban egyaránt a legnehezebben leküzdhető korlátjaként számon tartott tehetséghiánynak. Mindez egy másik, szintén az új trendek, új irányzatok között felsorolható jelenség felbukkanásához vezetett: az agyelszívás korábbi tendenciái jó néhány feltörekvő ország esetében megfordultak. Ma már a külföldi képzésben részesült munkaerő mind nagyobb hányada tér haza, illetve egyre több külföldi mérnök és tudós helyezkedik el a feltörekvő országok (például India, Kína, Szingapúr, Korea, Tajvan) kutatóintézeteiben².

A könyv második része a kutatócsoport kérdőíves vizsgálatainak eredményeit mutatja be. Hlédik Erika arra a meglepő következtetésre jutott, hogy „mélyfúrással” vizsgálódva, az innováció széles értelmezését a megkérdezettekkel tudatosítva, nem olyan lehangolóan reménytelen a hazai cégek innovációs aktivitása, mint amelyet a nemzetközi összehasonlító vizsgálatok és az uniós statisztikák sugallnak.

Ha, Szabó Katalin frappáns kifejezését kölcsönvéve, a mezítlábas innovációkat, a fokozatos (inkrementális) és a különböző nem technológiai innovációkat egyaránt számításba veszik a megkérdezettek, kiderül, a vizsgált cégek körében a vártnál jobb az eredmények, „európaibb” a mentalitás.

Ehhez azonban gyakran tudatosítani kell a megkérdezettekben, hogy a leszűkített, kizárólag a technológiai újításokra koncentrááló szemlélettel ellentétben, mi minden tekinthető innovációnak. A kötet, szintén tankönyvként használható harmadik része remek eligazítást ad mindehhez, hozzájárulva, hogy az üzleti életbe belépő, immár innováció gazdaságtant is tanult új nemzedék ne csupán leszűkítetten értelmezze a kérdőíves felmérések tárgyát. Hlédik Erika a marketinginnovációkról, Hámori Balázs és Szabó Katalin a vállaltszervezeti innovációk kapcsán a hálózati szerveződés sajátosságairól, Rosta Miklós pedig a közszektorban megvalósuló innovációkról írt egy-egy fejezetet, mindnyájan elméletalkotó igényességgel.

Végül, a könyv üzenete szempontjából kiemelkedően fontos ötödik rész, Tóth László fejezete az innovációt mint társadalmi jelenséget helyezi nagytér alá. Ismerteti az innováció szoft (kulturális, mentalitásbeli) és intézményi előfeltételeivel kapcsolatos szakirodalmat, bemutatja az e tényezőket vizsgáló korábbi nemzetközi statisztikai felméréseket, és saját vizsgálati eredményeivel kiegészítve megmagyarázza, milyen tágabb társadalomszervezési és kulturális sajátosságok rejlenek a mögött, hogy Magyarország az innováció szoft előfeltételei tekintetében a se reghajtók között helyezkedik el.

E tényezők vizsgálata abból a szempontból is rendkívül fontos, mert a gyenge magyar innovációs

teljesítményt sok szakpolitikai döntéshozó valóban nem tudja mire vélni. Innovációs konferenciákon és stratégiai vitákon a döntéshozók részéről gyakran elhangzik, hogy input- és ösztönzési oldalról lényegében minden rendben van. Az összes innovációs ráfordítás (GERD) GDP-aránya lehetne ugyan magasabb, de 40-50 féle szakpolitikai ösztönzővel³ támogatják az innovációs erőfeszítések minden létező formáját, sőt, ha belegondolunk abba, hogy milyen sűrű intézményhálózat (kamarák, szövetségek, transzferirodák, inkubátorok, technológiaparkok, kooperációs kutatóközpontok, egyetemi tudáscentrumok, kiváló egyetemek) támogatja az innovációs kezdeményezéseket, valóban érthetően a gyenge eredmény.

Tóth László fejezete és a szerkesztők összegző, zárófejezete talán választ ad az értetlenkedő döntéshozóknak. Amennyiben a létező intézmények, sőt maga a piacgazdasági berendezkedés csak „formális keretként” léteznek és a mögöttük megfigyelhető valós működési szabályok eltérnek a deklarált szabályoktól” (430. o.), mivel a társadalmi berendezkedés és a társadalom mentalitása ezt lehetővé teszi, nem várhatjuk, hogy a hazai innovációs teljesítmény érdemben javuljon. Íme, a szerkesztők, szerzők végső konklúziója!

Kiegészítésül, a recenzens azt a rendszerváltást követő időszakban gyakran hangoztatott mondást idézné fel, hogy míg a demokrácia és a piacgazdaság jogi alapjainak lefektetése öt hónapnál nem igényel többet – ahhoz, hogy a gazdaság valóban piaci alapon működjön, legalább öt évre van szükség. Ahhoz azonban, hogy a demokratikus és piacgazdasági mentalitás áthassa a társadalmat, talán ötven év is kevésnek bizonyul. Azóta eltelt húsz év, és a mából visszatekintve, csak annyit fűzhetnénk ehhez hozzá: ezekkel a nagyságrendekkel csak egyenes vonalú fejlődés esetében számolhattunk volna.

Szalavetz Andrea

Lábjegyzet

- ¹ A recenzens egyik képviselője a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem utolsó olyan évfolyamának, ahol a hallgatók még a kapitalizmus és a szocializmus politikai gazdaságtanát tanulták, külön tankönyvekből, egy-egy szemeszteren keresztül.
- ² Lásd például: Chacko, E. (2007): From brain drain to brain gain: reverse migration to Bangalore and Hyderabad, India's globalizing high tech cities. *GeoJournal*, Vol. 68., No. 2–3.
- ³ 2010 előtti adat. Lásd erről részletesen Havas, A. (2009): Magyar paradoxon? A gyenge innovációs teljesítmény lehetséges okai. *Külgazdaság*, 53. évf. 9–10. szám

E SZÁMUNK SZERZŐI

Incze Emma, tudományos segédmunkatárs, Budapesti Corvinus Egyetem; **Tóth József**, egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem; **Török Áron**, PhD-hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem; **Tokár-Szadai Ágnes**, egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem; **Dr. Illés. B. Csaba**, egyetemi tanár, intézetigazgató, Szent István Egyetem; **Dr. Fodor Zita**, egyetemi docens, Szent István Egyetem; **Somogyi Ildikó**, PhD-hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem; **Dr. Németh Patrícia** PhD, főiskolai docens, Budapesti Gazdasági Főiskola; **Dr. Szalavetz Andrea**, tudományos főmunkatárs, MTA Közgazdasági és Regionális Tudományi Kutatóközpont